

Циганок І. Б.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

ФЛОРОНАЙМЕНУВАННЯ У МОВОТВОРЧОСТІ В. ВИХОДЦЕВА

У статті здійснено спробу схарактеризувати специфіку віршової мови регіонального поета Валерія Виходцева на основі високочастотних флористичних назв, які він використовує не лише у прямому значенні для найменування рослин, але й метафоризує ці номени. За тематикою автор віддає перевагу таким групам, як об'єкти природи, створені людиною чи без її участі, загальні флористичні назви, найменування дерев, кущів, квітів, ягід, плодів, зернових, частин рослини. Завдяки метафорам семантичного типу «неживому-живе», а також розгорнутим структурам поет створює образи природи рідного краю, саду, степу, які асоціюються з Україною.

В. Виходцев індивідуалізує символічні значення окремих флористичних назв, як-от: вишня, тополя, калина, барвінок, соняшник, дуб, акцентує увагу на їх національній культурній спрямованості.

Оказіональна мовотворчість поета вирізняється винятковою образністю у порівнянні з традиційною лінгвокультурою. Про що, зокрема, свідчать приклади флорономенів та найменування інших природних явищ, котрі автор використовує для зображення буджацьких степів і диких полів з їхньою рослинністю; козацьких курганів і міста Кілії, що стало йому рідним; ріки Дунаю, сивих лиманів і голубих озер; зелених очеретів і комишів, котрі нагадують собори; вишневих, яблуневих і грушевих садів, дивовижних дерев, на звечорілий трон яких сідає натомлене сонце; прадавніх темних лісів, у яких дримають весняні громи, ромашкових сіл і метеоритових дощів з каїтанів. Завдяки таким унікальним образам В. Виходцев створив свій власний поетичний світ – естетичний, витончений, без стереотипів і загальноприйнятих образів. У цьому художньому просторі автор абсолютизує красу української природи й рідного краю. Слово поета звучить природно, хоча деколи й драматично. Водночас читач сприймає романтизм, стан осягнення митцем усього, що привертає його увагу.

Ключові слова: флористична назва, поезія, метафора, символ, значення.

Постановка проблеми. Вивчення мови митців українського слова, зокрема регіональних, становить одне із актуальних завдань сучасного мовознавства. В Україні чимало таких авторів. Привернути читацьку увагу до їх творчості, інтерпретувати її допоможуть наукові розвідки, присвячені вивченню мовної тканини художніх творів.

Визнаним серед поетів у Бессарабії є В. Виходцев. Він народився у мальовничій Савранщині. Жив і працював у м. Кілії Одеської області. Член Національної спілки письменників України (2000 р.).

На думку Г. Райбедюк, «загальна атмосфера художнього простору лірики Виходцева формує самотню естетичну ауру, своєрідний ритмічний малюнок, унікальну багатоголосу авторську картину світу» [7, с. 88]. У вступному слові до збірки поета «Музика серця» [1] дослідниця наголошує: «Його глибоко лірична поезія наснажена рідкісною чистотою почуттів, наділена магичною здатністю заряджати серця читачів особливою енергетикою – світлою, правдивою, доброствердливою» [7, с. 3].

Загалом дотепер є лише кілька літературознавчих досліджень творчості поета (Г. Райбедюк [7], О. Томчук [11]), і ще менше мовознавчих студій (І. Циганок [12]).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний науковий інтерес для лінгвостилістів становлять флористичні назви й особливості їх функціонування у поетичному тексті. Лексика на позначення рослин студіюється мовознавцями кілька десятиліть за різними аспектами, зокрема, з діалектологічного (І. Сабадош [8], М. Поістогова [6], І. Гроф'янюк [2], Л. Москаленко [5], О. Дакі [3]); лінгвокультурологічного (А. Чернявська [13]); лінгвостилістичного, що представлений, за спостереженням О. Тележкіної, дослідженнями «різних виявів назв рослин у текстах народної творчості і творах окремих митців слова (С. Бутко (замовляння), О. Діброва (Б. Олійник), І. Іваненко (Леся Українка), С. Кочерга (Леся Українка), Л. Оліфіренко (В. Стус), О. Тележкіна (Д. Павличко, Л. Талалай), Д. Уманець (народні пісні), С. Шуляк (Є. Гуцало)» [10]. Тож, опис назв рос-

лин у поетичній мовотворчості В. Виходцева до сьогодні не став об'єктом наукового студювання.

Формулювання цілей статті. Мета нашої розвідки полягає у висвітленні особливостей функціонування флорономенів у віршовому мовленні поета. Наукові завдання дослідження вбачаємо у з'ясуванні авторського вибору назв рослин, їх тематичній диференціації, описі тропеїчного/нетропеїчного відображення флористичних найменувань у мовотворчості митця слова.

Виклад основного матеріалу. У мовній тканині віршів В. Виходцева флорономени не лише позначають певні види рослин. Автор метафорично їх переосмислює, акцентує увагу на символіці й національнокультурній маркованості.

За нашою картотекою виявлено репрезентовані нижче тематичні групи флороназв:

– об'єкти природи, створені без участі людини: степ («В надвечір'ї неозорий Степ Буджацький догора» [1, с. 9]); ліс («Де славне минуле Савранських лісів...» [1, с. 5], «Це і є соняшниковий ліс» [1, с. 18], «Де тужать, надриваються ліси...» [1, с. 46], «Осіній ліс – вогненим лис» [1, с. 52]); узлісся («І дуби на узліссі кремезні» [1, с. 18]); *поле* («Біле поле» [1, с. 10], «Відвоювали клаптик поля» [1, с. 12], «Затихло поле. Упало в сум. Нема буйнокрилої зелені» [1, с. 52]); луки («Шлях мій ляже в сонні луки» [1, с. 11]); плавні («Вже час виходити із плавнів» [1, с. 39]); гаї («До гаїв спускаються покоси» [1, с. 67], «Ще теплі гнізда на руках гаїв» [1, с. 69]);

– природні об'єкти, створені людиною: парк («Вона стоїть по середині парку...» [1, с. 5], сад («Квітнуть вишні в квітні біля хати – І зробилось біло у саду» [1, с. 8], «Спіють груші на гіллі кошлатім У бабусинім дивнім саду» [1, с. 21], «Мов зустрічаю я востаннє Цей вересневий сум садів» [1, с. 25], «Перемололись хмари в жорнах вітру – І за хатами схлипують сади» [1, с. 55]);

– загальні флористичні назви: квіти («І розгойдає запах квітів» [1, с. 11]); трава («Трава тримає світ краплини, В який вмістилися ми всі. Спиніться в травах на хвилину, Лише росинки не струсіть» [1, с. 52], «В траву упасти – і не встати, І пити неба голубиць» [1, с. 12], «Бентежно дихає у вир Ранкова музика трави» [1, с. 23]); кущі («Погладить лагідно кущі» [1, с. 11], «І раптом батькову хатину Освітить полум'я кущів» [1, с. 25]); дерева («Дерева теж чекають слів, Деревам теж потрібно ласки. Вони, мов люди, на землі. Та не ховаються за маски» [1, с. 70], «Земля деревами багата, а без дерев нема її» [1, с. 13]);

– найменування дерев: береза («Як осінній березовий ліс» [1, с. 77]); верба («Де верба манірно стелить коси На сріблясту шовкову траву» [1, с. 67]); тополя («І мерехтливе сяйво дня Лоскоче пружний стан тополі І гриву бистрого коня» [1, с. 54]); клен («Холодні клени обіймаю, І жовті різьблені листки В долоні теплі упіймаю – Які в них диво-рисочки. Життєві лінії цих кленів Вивчаю на черленім тлі» [1, с. 17]); дуб («І дуби на узліссі...» [1, с. 18]); ясен («І на світанку повернися, Коли дримають ясени» [1, с. 80]);

– назви кущів: калина («Через калінові долини» [1, с. 74], «Іскрять росинки на каліні» [1, с. 64]);

– номінації дикорослих рослин, кущів та ягід: полин («Ця спека – не від Бога, Аж погорів полин» [1, с. 31], «Пірну в туман – гіркий полин» [1, с. 76]); м'ята («Наслухаючи запах м'яти» [1, с. 62]); ковила («Посивіла дуже рано На курганах ковила» [1, с. 9]); очерет («Прокинулись очерети Від гомону доріг» [1, с. 26]); комиші («Учися вислухати північ І вітерець у комиші» [1, с. 27], «Зайти за далекі загати, В зелений собор комишів» [1, с. 42]); кураї («Коли в степу кривавився курай» [1, с. 73]); кульбаба («А попід вербами в долині Розквітло полум'ям кульбаб» [1, с. 64]); котики лози («І салютують при каліні Пухнасті котики лози»);

– назви квітів: незабудки («Допоки хилиться трава І розквітають незабудки» [1, с. 78]); лілеї («Білі лебеді на плесі І лілеї на воді» [1, с. 65]); ромашки («Спочинь, ромашкове село» [1, с. 59], «Нічим іще не опечалені Ромашок дивні пелюстки. І син допитливий відчалує В свої ромашкові казки» [1, с. 28]); соняшник («Сонях схилився до шипки, Наївний прозорий сонях» [1, с. 49], «Навшпиньках соняшник притих – І сонце підстеріг» [1, с. 26]); барвінок («Попід лісом укис Весь барвінком поріс. Той барвінок синів на пілотках синів» [1, с. 21]);

– назви фруктових дерев, плодів: яблуня («У сінях змерзлася вода. Схололи яблуні надворі» [1, с. 44]); груші («Співають груші на гіллі кошлатім» [1, с. 21]); вишні («Квітнуть вишні в квітні біля хати» [1, с. 8], «Вночі, коли стигнуть вишні, Болі мої болять» [1, с. 20], «Може то вишенька Дрібенлисточки» [1, с. 30]); черешні («Із тих черешень ми зривались І в синяках були смішні, Але солодкими здавались Гіркі черешні по війні» [1, с. 22]); горіх («Я бачу, як сонце у стрісі Розгублює промені дня, Витріскує в стиглім горісі...» [1, с. 23]);

– найменування зернових: озимина («Озимина зійшла, зійшла озимина, Ви бачите, яка це

дивина? Зійшла озимина не в перший раз, А як по-новому вона дивує нас. Вчимось і ми в озимини – В собі шукаємо весни» [1, с. 61]); зерна («Аж чути, як тріскочуть зерна У заколисаній ріллі» [1, с. 60]);

– назви частин рослини: гілки, віти, міжвіття («В графіці віт Полум'яніє вже заходу цвіт» [1, с. 10], «Вечір гасне у вітах багряних» [1, с. 53], «Гілки вистрілюють бруньками» [1, с. 53], «На сторінках, мов у міжвітті, твоя душа бринить невпинно» [1, с. 84]); крона («Висвітлює дерева крону» [1, с. 23]); листя, бруньки («Вже у садках сріблясте листя торкнуло сонячну струну» [1, с. 69], «Мить – і вистрілять бруньки» [1, с. 16], «Вітер гойдає в торішньому листі Сонні бруньки у холодній колісці» [1, с. 10], «Затихнуть завії, посходять сніги – І березень брунькою весну засвітить» [1, с. 7], «І листя перестигле не шумить» [1, с. 17]); коріння («Дерева є і будуть В кошлатому гіллі. Їх сила у корінні У правічній землі» [1, с. 36]).

Серед таких флорономенів більшість мають символічне значення як в українській лінгвокультурі, так і в мовотворчості В. Виходцева. Адже автор, використовуючи певні символічні найменування, надає їх семантиці нових/оновлених значень, індивідуальних конотацій.

У «Словнику символів» зазначено, що «Ботанична символіка – це символіка дерев, кущів, квітів, трав, плодів тощо... Наші пращури одухотворяли кожне стебельце. Обрядові дії, пов'язані із рослинним світом, за віруваннями, мали забезпечити здоров'я, добробут сім'ї, плодючість землі, щастя. Вагомими символами стали в Україні калина, барвінок, вишня, жито, квіти, тополя, яблуня та ін.» [9]. Наприклад, вишня – це «символ світового дерева, життя; символ України, рідної землі; матері; дівчини-нареченої. У давнину в Україні вишня була ритуальним деревом весняного новорічного обряду. Деревце вишні садили восени в діжечку, тримали його в хаті, а навесні, у березні, вишенька розвивалась і розквітала. По тому, як вона квітне, дівчата вгадували долю на цілий Новий рік» [9].

У поезіях В. Виходцева Україна асоціюється з вишневими садами, зокрема, це спостерігаємо в поезії «Вишневий цвіт»: «Квітнуть вишні в квітні біля хати – І зробилось біло у саду» [1, с. 8]. Вишневий цвіт у інтерпретації поета – це 'диво', 'пам'ять про матір і домівку'. Для поета час, коли цвітуть вишні – це щасливий період, час для творчості.

В українській лінгвокультурі соняшник постає як «однорічна трав'яниста олійна рослина родини

складноцвітних з високим грубим стеблом і великою жовтою квіткою (суцвіттям); також квітка цієї рослини; символ світла і сонця; окраса обійстя українця; чимало митців використовують сонях як емблему України» [4, с. 567]. У поетовому оказіональному сприйнятті соняхи символізують рідну землю (до всього, українці вирощують їх промислово), «соняшники – це жовті озерця» [1, с. 25], «дівчатко на тебе схоже» [1, с. 49] тощо.

Серед традиційних знаків української етнокультури поширені: тополя – «дерево родини вербових із високим прямим стовбуром, глянуватими листками різної форми та квітками у вигляді повислих сережок; об'єкт традиційних порівнянь; у народних віруваннях дуже поширене перетворення людини в дерево...улюбленою в народі є пірамідальна тополя, або українська тополя, яку завіз в Україну нібито Кирило Розумовський...» [4, с. 599]; калина – «кушова рослина родини жимолостевих, що має білі квіти й червоні кислі ягоди, а також плоди цієї рослини; символізує сонце, вогонь... оскільки українці люблять червону барву, взагалі калина фігурує як символ краси, радості...» [4, с. 269]; барвінок – символ радісної життєвої сили, вічності усталеного буття, провісника весни; невмирущої пам'яті про покійних... був перенесений з лісу в сади біля людського житла, його тулили до всього, що потребувало вічності, краси, життєстійкості: народженій дитині до свічки, щоб життя було довгим і щасливим; до свічок весільних, щоб любов наречених була нев'яною; до весільного калача, щоб людські серця до молодят горнулися; до весільного гільця – як символ вічного усталеного буття...» [9].

У мовотворчості В. Виходцева Україну символізують тополіні гаї, кущі червоної калини, співучі солов'ї, квіти барвінку як голубі надії тощо.

Нашу увагу привернула значна чисельність флористичних назв, серед яких є й метафоризовані. Особливою образністю й водночас патріотичністю визначаються поезії В. Виходцева про рідний край, його прекрасну природу. У вірші «Буджак» репрезентовано завдяки метафоричним образам красу нічного Буджацького степу.

В надвечір'ї неозорий
 Степ Буджацький догора,
 А у небі ясні зорі
 Від Дунаю до Дністра.
 Скільки бід він знав і болю –
 Полинами аж пропах.
 Скільки легенів за волю
 Залишилось у степах...

Не загояться ще рани
Від села і до села.
Посивіла дуже рано
На курганах ковила [1, с. 9].

Цей текст читачі сприймають як цілісну структуру завдяки тропейчним образам догорілого Буджацького степу, зболеного степу з запахом полину, зраненого степу з білою, ніби посивілою, ковилою. За допомогою частотних метафоризованих флористичних назв автору вдалося відтворити символічний образ українського степу як поля бою. Патріотичної наснаженості поезії надано завдяки метафорі «Скільки легенів за волю Залишилось у степах», що базується на асоціаціях зі степом, де виборюється воля України.

Нерідко спостерігаємо наскрізну метафоризацію окремих віршів завдяки образному осмисленню поетом флористичних назв різних груп. Це помічено, наприклад, у поезії «Прокинулись очерети»:

Прокинулись очерети
Від гомону доріг.
Навшпиньках соняшник притих –
І сонце підстеріг.
І на червоний виднокрай
Напружено завмер...
Прокинувся мій дивний край,
Край голубих озер [1, с. 26].

Як бачимо, образ рідного краю постає у колоритних описах природи з метафоризованими флорономенами: прокинуться очерети, навшпиньках соняшник притих, напружено завмер, мій дивний край прокинувся. З цією метою поет використовує семантичний тип метафори «неживому – живе».

У поезії «Ой, Поділля, моє Поділля!», крім опису природи, автор апелює до історичних постатей, традицій і побуту українців:

Ой, Поділля, моє Поділля!
Це і дощ через гай навкіс,
І гаптоване рукоділля –
Це і соняшниковий ліс.
І дуби на узліссі кремезні
Як засмагли в степу козаки.
Серед зим вікових не замерзли,
Як народні Кармелюки.
Це куточок моєї України,
Де сивіє її давнина –
Це і досвітки при калині,
Це і мати біля вікна [1, с. 18].

В цьому вірші рідне Поділля поет зображає, використовуючи штрихові описи природи (дощ через гай навкіс, соняшниковий ліс); ремесел (гаптоване рукоділля); обрядів (досвітки при калині); народних героїв-захисників (кремезні дуби, як засмагли козаки – народні Кармелюки). І звісно ж, є пряма асоціація рідної землі з матір'ю (Це і мати біля вікна).

Висновки дослідження і перспективи подальших пошуків. Усе викладене вище свідчить, що особливістю поетичного мовлення В. Виходцева є частотне використання ним флорономенів різних тематичних груп як у прямому значенні, так і в символічному та метафоричному. Йдеться про загальні флористичні назви, найменування дерев, кущів, квітів, ягід, плодів, частин рослини тощо. Це дозволяє поетові створювати метафоризовані контексти й цілісні текстові структури, завдяки чому глибоко виражати власне світобачення. Символічно переосмислюючи флористичні найменування, автор опосередковано поетизує Буджацький край, його степи, річку Дунай, озера і лимани як частину рідної України.

Подальше студіювання означеної теми пов'язуємо з вивченням мовосвіту В. Виходцева.

Список літератури:

1. Виходцев В. Музика серця: вибрані твори. Ізмаїл : Ірбіс, 2019. 135 с.
2. Гороф'янюк І. В. Ботанічна лексика центральноподільських говірок: структура, організація та ареалогія. Вінниця : Твори, 2020. 632 с. (Серія «Студії з українського мовознавства»).
3. Дакі О. А. Фразотворення як спосіб номінації дикорослих рослин в українських південнобессарабських говірках. *Вісник Житомирського державного університету*. Філологічні науки. 2011. Вип. 58. С. 28–31.
4. Жайворонок В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. К. : Видавництво «Довіра», 2006. 703 с.
5. Москаленко Л. А. Подібність рослини до іншої рослини як джерело номінації. *Українська мова*. 2002. № 3. С. 39–50.
6. Поістогова М. В. Номінаційні процеси у ботанічній лексиці східнополіських говірок: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – українська мова. К., 2005. 23 с.
7. Райбедюк Г. Особливості творчого самовираження кийського поета Валерія Виходцева. *Виходцев В. Музика Серця*. Ізмаїл : Ірбіс, 2019. С. 86–101.
8. Сабадош І. В. Зв'язки української народної лексики флори з антропонімами і топонімами. *XVI Республіканська діалектологічна нарада. Проблеми української діалектології на сучасному етапі*. Тези доповідей і повідомлень. Житомир, 1990. С. 145–146.

9. Словник символів / уклад. Потапенко О. І., Дмитренко М. К., Потапенко Г. І. та ін. К.: Народознавство, 1997. 156 с. URL: ukrlife.org/main/evshan/symbol.html
10. Тележкіна О. О. Фітоніми у поетичному мовленні Леоніда Талалая. Актуальні проблеми філології та перекладознавства. Хмельницький: ФОП Бідюк Є. І., 2016. Вип. 10. С. 125–131. URL: http://91.234.42.22/bitstream/123456789/15515/1/%D0%A2%D1%94%D0%BB%D1%94%D0%B6%D0%BA%D1%96%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B8_%D0%A2%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%BB%D0%B0%D0%B9.pdf
11. Томчук О. Колоративи в художніх текстах поетів Подунав'я. *Виходцев В. Музика Серця*. Ізмаїл : Ірбіс, 2019. С. 108–119.
12. Циганок І. Б. Метафора і мовосвіт В. Виходцева. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія Філологія. Одеса. 2021. № 48. С. 84–87.
13. Чернявська А. В. Флоролексеми крізь призму лінгвокультурного символічного змісту. *Молодий вчений*. 2017. № 3–4. С. 282–285.

Tsyganok I. B. FLORISTIC NAMES IN THE POETRY OF V. VYKHODTSEV

The article attempts to characterize the specifics of the poetic language of the regional poet Valery Vykhodtsev on the basis of frequent floristic names, which he uses not only in the literal sense for the name of plants, but also metaphorizes these names. The author prefers thematically such groups as objects of nature created by man or without his participation, common floral names, names of trees, bushes, flowers, berries, fruits, grains, parts of plants. Thanks to metaphors of the semantic type "inanimate-living", as well as detailed structures, the poet creates images of nature of his native land, garden, steppe, etc., which are associated by readers with Ukraine. V. Vykhodtsev individualizes the symbolic meanings of individual floristic names, such as: cherry, poplar, viburnum, periwinkle, sunflower, oak, emphasizes their national cultural orientation.

The poet's occasional linguistic creativity is exceptionally imaginative in comparison with traditional linguistic culture. This is evidenced, in particular, by the examples of floristic names and names of other natural phenomena, which the poet uses to depict the steppes of Budzhak and wild fields with their vegetation; Cossack's mounds and the town of Kiliya, which became his home; Danube rivers, gray estuaries and blue lakes; green reeds resembling cathedrals; cherry, apple and pear gardens, amazing trees, on the evening throne of which the weary sun sets; ancient dark forests, where spring thunders are dormant, chamomile villages and meteor showers of chestnuts. Thanks to such unique images V. Vykhodtsev created his own poetic world, which was aesthetic, elegant, without stereotypes and common images. In this artistic space the author absolutizes the beauty of Ukrainian nature and native land. The poet's word sounds natural, though sometimes dramatic. At the same time, the reader perceives romanticism, the state of the artist's comprehension of everything that attracts his attention.

Key words: floristic name, poetry, metaphor, symbol, meaning.